

Rapport över tyfusedemien i Gardelegen av regeringens kommitté angående f...

25 A e a Br.

Hist. Ark
Krig 1914/19
Gff. sk.
(Pr)

RAPPORT

över

Tyfusepidemien i Gardelegen

av

Regeringens kommitté

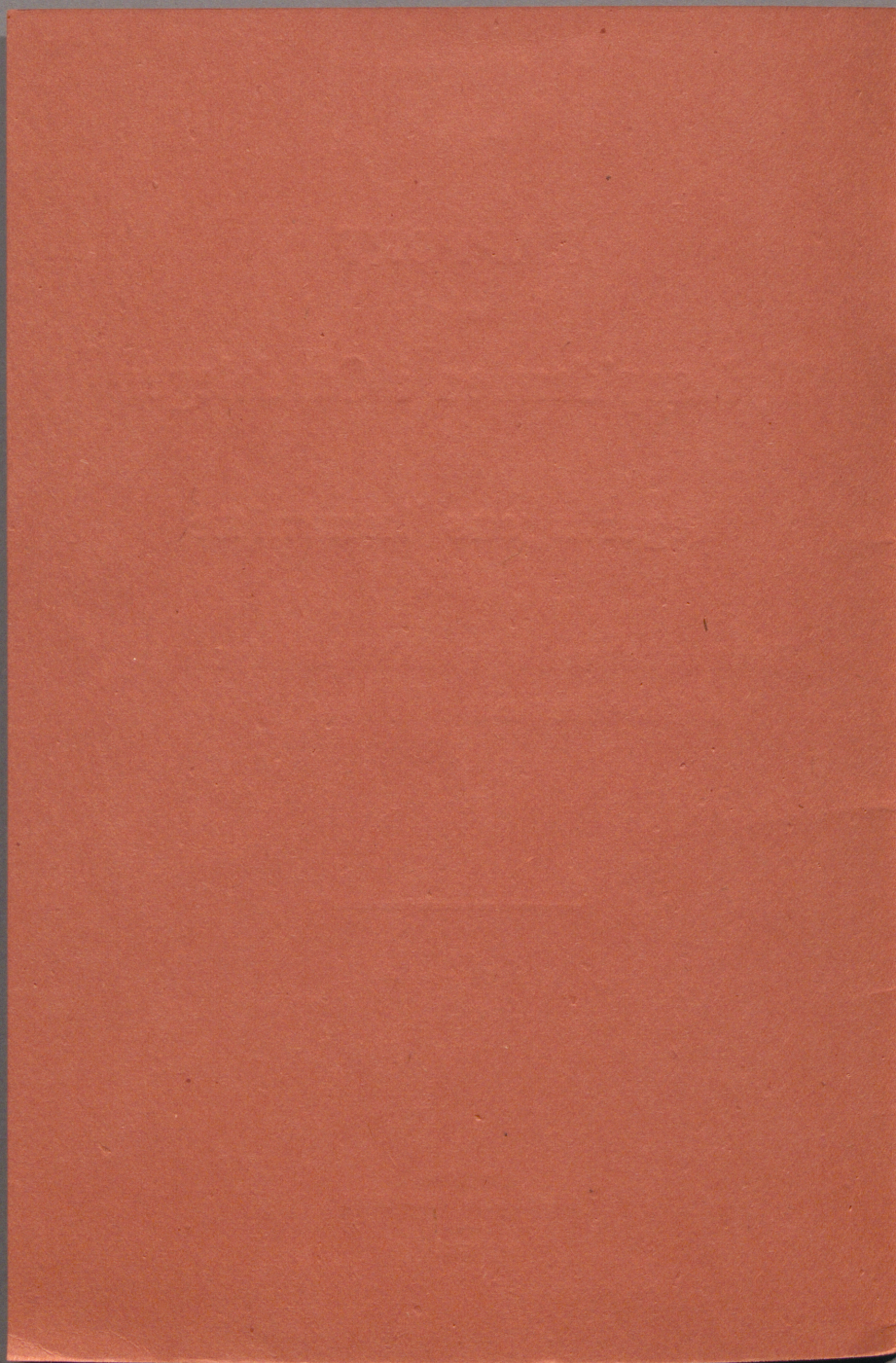
angående

Fiendens behandling av brittiska krigsfångar
under våren och sommaren 1915.

LONDON:
HARRISON AND SONS.

1916.

M. 22/232

RAPPORT

över

Tyfusepidemien i Gardelegen

av

Regeringens kommitté

angående

**Fiendens behandling av brittiska krigsfångar
under våren och sommaren 1915.**

På nådig befallning överlämnad till Parlamentets Över- och Underhus

Oktober 1916.

REPORT

The Commission on the

Government's

Policy on the

1970

Rapport över tyfusepidemien i Gardelegen, avgiven av regeringens kommitté angående fiendens behandling av brittiska krigsfångar under våren och sommaren 1915.

Från allmänhetens sida har tid efter annan visat sig stort intresse för omständigheterna vid den tyfusepidemi, som härjade interneringslägret vid Gardelegen under de sex första månaderna förra året. Kommittén har nu från militärläkarne Major P. C. T. Davy, Kapten Arthur J. Brown, och Kapten Scott-Williams, vilka befunno sig där, erhållit detaljerade berättelser om deras erfarenheter. Kommittén tror, att en rapport om utbrottet, baserad på dessa officerares meddelanden jämte andra upplysningar, som befinna sig i kommitténs ägo, fortfarande torde vara nyttiga och lärorika, även om denna pinsamma episod i den tyska internerings-administrationen nu lyckligtvis är avslutad.

Kommittén är desto mera styrkt i denna uppfattning, som de fakta, vilka den har att redogöra för, synes den med den pinsamma erfarenhet den har av tyska metoder, vara typiskt för mycket, som man under liknande förhållanden kan förmoda återkomma, såvida icke de som hava bestämmanderätten bliva tvungna att giva visshet om att något dylikt icke skall upprepas, om icke av något värdigare skäl, så dock på grund av trycket av en förkastelsedom från de neutrala. Dessutom sätter en rapport

om denna epidemi kommittén i tillfälle att rikta uppmärksamheten på hjältemodiga och självuppoffrande handlingar både av våra egna män och våra allierade, vilka förtjäna upptecknas och ihågkommas.

Interneringslägret i Gardelegen tyckes hava uppförts i och för det nuvarande kriget. Det öppnades först för att taga emot fångar i november 1914. Beläget två kilometer från stationen med samma namn på järnvägslinjen mellan Berlin och Hannover, är lägret byggt i brynet av en stor barrskog, vetter mot nordväst och sluttar ned mot staden, som ligger två kilometer nedanför. Det är kringgärdat av taggig stängseltråd till en höjd av ungefär tre meter; det omfattar ett område ungefär 500 meter långt och 320 meter brett och är delat i två bataljoner genom en smal gata, som vid båda ändar behärskas av ett vaktrum. Varje bataljon är sedan i sin ordning indelad i fyra kompanier, och varje kompani inrymmes inom ett stängsel likt det som omger hela lägret, och innesluter ett område av 230 meters längd och 48 meters bredd. Inom varje sådant område finnas åtta träbaracker, tre stora baracker på vardera sidan och två mindre, en i vardera ändan. De sex större barackerna äro för fångarnes räkning. De äro alla omkring 50 meter långa och tio meter breda samt 2,8 meter höga. Varje barack delas av en trävägg på tvären så att den bildar två rum av samma storlek. Av byggnaderna vid båda ändar av området innehåller den ena klosetter och urinoir för kompaniet, och den andra hyddan är delad i tre rum, av vilka det första användes som kompaniexpedition, det andra för den underofficer, som är dagsbefälhavare, och det tredje utgör regementskvartermästarens upplagsrum. Det fanns icke någon förbindelse mellan vare sig bataljonerna eller kompanierna.

Fångarne i ett kompani lämnade aldrig sitt område, utom då de gjorde handräckningstjänst, och hade intet umgänge med soldaterna från något annat kompani. Besvärlig som denna restriktion i själva verket var, hade den åtminstone en fördel med sig, nämligen att den satte myndigheterna i stånd att lokalisera smittan.

Före epidemiens utbrott fanns det endast ett badhus för hela lägret. Det var beläget nära köket för Bataljon I. Det var en liten byggnad, som innehöll tjugofyra till trettio duschar. I ett hörn av lägret omkring 150 meter från Kompani I. i Bataljon I. finnas två träbyggnader, båda tillsammans kallade lasarettet. Vardera innehåller två sjuksalar med inalles 200 bäddar.

Varje bataljon har sitt eget kök, beläget ungefär femtio meter från kompaniområdet.

Frånsett det faktum att marken är sandig och, enligt Major Davys ord, "om vintern förvandlas till ett hav av den avskrämdaste gyttja och om sommaren till det mest obehagliga damm" var läget för lägret valt med en viss omsorg; inte heller kan rätteligen undantag göras för barackerna.

Dr. Ohnesorg uppgav i sin rapport att en brunn, som antagligen användes till att hjälpa till att fylla stadens vattenbehov och som grävts på tillräckligt avstånd från stängslet, möjliggjorde, att det fanns obegränsad tillgång på vatten, och han påpekar, att själva slutningen, som lägret är beläget på, lämnar ett naturligt avlopp för regnvatten. Röda Korsets internationella kommitté meddelar, att barrackerna äro täckta med tjärpapp, väggarna vita och rummen ljusa.

Detta läger var emellertid avsett att rymma 14,000 fångar och den areal, det upptager, är otillräcklig för ett

så stort antal män. Man kunde hava antagit, att detta förhållande skulle hava insetts av myndigheterna, men detta var icke fallet.

Tre hundra var officiellt det fulla antalet för varje barack, och 1,800 för varje kompani; men en tid före epidemiens utbrott, då endast få kompanier voro ens 1,200 man starka, vägrade befälhavaren att fördela manskapet på alla barackerna inom området, så att varje fånge kunde få mera utrymme. I stället trängdes upp till 300–320 av dem in i en barack, med ungefär 6 kubikmeters utrymme för var man. Den administrativa uppfattningen var tydligen, att ett sådant knappt tillmätt utrymme var det officiellt bestämda maximum, vilket var tillräckligt för en fånge, och som icke fick ökas, även om mera rum fanns tillgängligt därför. Den smala jordremsan inom området mellan barackerna—“om vintern ett hav av gyttja och snö”—var den enda rekreationsplatsen för alla.

När epidemien bröt ut befunno sig omkring 11,000 fångar i lägret, därav 4,000 ryssar, 6,000 fransmän, 700 belgier och omkring 230 briter. Det hade officiellt befallts, att de fyra nationaliteterna skulle noggrant blandas i varje barackrum i proportion till deras antal. Följaktligen var av totalsumman 230 brittiska fångar åttio det största antalet, som befann sig i något kompani. Det är onödigt att vid denna tidpunkt göra någon erinran om det beryktade syftet med denna bestämmelse. Det var en bestämmelse, som var karaktäristisk för det värsta slaget av tyska läger.

Major Davy säger med anledning av trängseln bland fångarne: “Trängseln var så stor, att jag aldrig förr sett eller inbillat mig något liknande. Hyddan innehöll på bredden fyra rader madrasser av halm eller hyvelspån, ordnade så att de berörde varandra med långsidorna och

så att endast en smal passage fanns mellan kortändarna. Här hade män av alla nationaliteter trängts tillsamman. I dessa hyddor utan bord och stolar levde männen, sovo och åto. De sutto på sina hyvelspånsäckar, då de intogo sina måltider; de stego över varandra, då de gingo ut och in; de lågo där sjuka och dogo senare många gånger tätt intill andra medfångar. Luften var om dagen och ännu mera om natten obeskrivligt stinkande och det enda alternativet för dem var att i sina usla kläder gå ut och hämta frisk luft."

Kapten Scott-Williams visar, huru särskilt de engelska fångarne drabbades härav:

"Det var liksom en stor madrass runt omkring hela rummet. Om en man låg på ryggen, måste hans granne ligga på sidan. Stanken i rummet var fruktansvärd om natten, då fönstren nästan alltid stängdes, när engelsmännen hade fallit i sömn."

Och fångarne voro icke bara tätt hopträngda, de fingo också otillräcklig föda. Paket hade icke börjat komma till dem hemifrån, och de fingo reda sig, så gott de kunde, på den föda, som bestods av lägerförvaltningen. Den var av dålig kvalitet och otillräcklig kvantitet.

"Jag tvekar icke att säga," yttrar Major Davy, "att den utspisning, som fångarne fingo, var otillräcklig för att låta en vuxen person få normal ämnesomsättning. Jag önskar, att man skall förstå mig rätt: jag menar, att varje man, som livnärde sig av det som utportionerades till honom, blev så småningom avmagrad och blodfattig och var ett ständigt offer för hungerkval."

"Portionerna," säger Kapten Brown, "voro samt och synnerligen undermåliga och otillräckliga, och som följd därav voro männen halvsvaltna."

Från början av april 1915° levde engelsmännen och ännu mera fransmännen allt mer och mer, på vad de fingo hemifrån. Men ryssarne voro icke så lyckliga. Till slutet av juni hade endast tolv till tjugoo paket i veckan ankommit till dem, och då i slutet av maj den officiella dagliga ransonen av bröd hade reducerats med hälften till 250 gr. för person, lika mycket som en medeltjock skiva av en vanlig brödkaka—så blev en ytterlig hunger rent av akut för dessa män.

“Det var icke någon ovanlig syn,” säger Kapten Brown, “att se en hop ryssar i den grop, dit potatisskal kastades, på alla fyra kämpa för att finna en vilsekommen potatis eller en bit skal med litet mera potatis på än vanligt. Detta hände dag efter dag.”

Männen voro också otillräckligt klädda. Av engelsmännen bar ett stort antal (antagligen 100) blandade fragment av belgiska, franska eller ryska uniformer. Major Davy menar, att enligt låg beräkning hade endast omkring 30 ett par användbara skodon. Omkring hundra hade inga skor alls, och man lät dem gå omkring med fötterna omlindade med halm och trasor eller i filtskor, som de hade gjort åt sig. En del fick av de tyska myndigheterna utdelat till sig träskor med träbottnar men utan hälar, alldeles olämpliga att släpa sig omkring med i snön. Ingen hade mera än de kläder han gick och stod i, och de ledo ständigt av kölden. Major Davy fann vid sina undersökningar i beklädnadsfrågan, att ehuru ett ringa fåtal av männen medgävo, att de sålt sina ytterkläder för att köpa livsmedel eller tobak, hade dock det stora flertalet berövats sina ytterkläder, när de tagits till fånga, och aldrig fått dem tillbaka. Dock fanns det hela tiden ett upplag kakhipersedlar i lägerförrådet, men kom-

mendanten var allra först försumlig i att utdela dem och vägrade till slut att göra det.

Fångarnes lidanden, som förorsakades av otillräcklig föda och beklädnad, blevo ännu mera försvårade genom den ytterst starka kölden i Gardelegen under vintern 1914-15 och genom det förhållandet, att fastän det fanns två eldstäder i varje barack, man endast lämnade en låda briketter om dagen för de båda eldstäderna, vilket var alldeles otillräckligt för behovet.

Vidare voro de sanitära förhållandena i lägret beklagliga. Det fanns, såsom redan nämnts, för varje kompani en klosett och en urinoir under samma tak, och det skick, i vilket dessa platser på grund av försummelse från lägermyndigheterna befunno sig, har beskrivits både av Major Davy och Kapten Brown med uttryck, som icke lämpligen kunna upprepas i denna rapport. Och uppgiften att tömma latrinerna i vagnar med cylindriska tankar var en sysselsättning, som regelbundet föll på de brittiska fångarnes lott, till dess att sjukdom hade reducerat deras antal så mycket, att en tillräckligt stark handräkningsavdelning icke kunde erhållas i något kompani. Därtill använde man handsystem för att tömma hinkarna, och männens tillstånd var, när de hade använts till denna tjänst och icke hade några kläder att byta, ytterst fruktansvärt.

Ty trots den tillräckliga tillgång på vatten, varom Dr. Ohnesorg talar, fanns det i hela lägret före epidemiens utbrott praktiskt sett inga möjligheter för personlig renlighet. Inom varje kompani fanns det ett rör som ledde till ett tråg. Vid detta måste ungefär 1,200 mandagligen samlas för att tvätta de saker de använde vid måltiderna, sina kläder och sig själva och allt detta

utan tvål. Dessutom voro dessa vattenledningar ofta frusna, och när, såsom det hände senare, vattentillförseln avstängdes varje dag från kl. 10 f.m. till 3 eller 4 e.m., så kunde renlighet icke ens komma i fråga.

Den enda ytterligare anordning för tvättning, som fanns för hela fångpersonalen på 11,000 man, utgjordes av den lilla byggnad, som redan omtalats och vilken innehöll mellan 24 och 30 duschar. Kompanierna hade föreskrifter om att sända män till dessa tvätthus i tur och ordning, och till en början, men endast till en början, försågos männen med en obetydlig kvantitet såpa. Men mycket ofta voro badhusen stängda, och Major Davy fann många män, som hade varit tre månader i lägret utan att ha varit i stånd att få ett bad.

Följden blev att i februari 1915 varenda man av alla nationaliteter i lägret hade klädlöss; löss kröp på varje klädesplagg och varje filt, som de sovo i.

Under samma period blevo fångarne också behandlade av sina fångvaktare med den yttersta hårdhet. Major Davy hade tillräckligt lång erfarenhet av dessa vaktare, innan han lämnade lägret, att han blev överbevisad om att där fördes ett fullständigt skräck- och våldsregemente.

“Vid den dagliga uppställningen för upprop,” säger han, “drevos männen ut från sina baracker med sparkar och slag. De tyska underofficerarne voro de huvudsakligen skyldiga. De tyska officerarne, av vilka en var befälhavare för varje kompani, voro till största delen äldre män och tycktes vara fullständigt i händerna på sina underofficerare. Jag såg aldrig någon förebrå en underofficer ens för det mest uppenbara översitteri.”

Det var därför en hop tättpackade, halvsvaltne, illa klädda, darrande och terroriserade män, som mötte Major

Davy och Kaptén Brown vid deras ankomst till lägret den 11 februari 1915.

“Mitt första intryck,” skriver Major Davy, “av det ytterliga eländet och tröstlösheten i det hela stärktes vid närmare bekantskap. När jag gick igenom lägret på dagen för vår ankomst, blev jag slagen av den fullständiga tystnaden överallt. Några få fångar stodo där eller gingo fram och tillbaka ensamma eller i grupper under fullständig modlöshet och apati. Man hörde intet samtal eller skratt och ingen övade någon idrott. De enda ljud, som hördes, voro de brutalt tillropade ordena från vakterna, som stodo tätt posterade i alla riktningar. När man nu gick från det ena kompaniet till det andra och talade med fångarne, måste man bliva slagen av det utsvulna, förskrämda utseende, som alla hade. Så mycket elände och sjukdom, hopat på ett så obetydligt område och en sådan frånvaro av alla slags mänskliga känslor, gjorde en ytterligt uppskakad och upprörd. Det var ännu sorgligare att se, att allt detta, som på grund av min obekantskap med det var fruktansvärt för mig, tycktes för dem ha blivit så mycket en del av deras liv, att de togo emot det nästan utan anmärkning.”

Vidare :

“Att alla engelsmän hade utstått svåra lidanden var tydligt. Liksom fångarne av andra nationaliteter buro de tecken till halvsvält och ständig pina. De voro allesamman mycket magra och blodfattiga, apatiska och likgiltiga.

Det sjunde kompaniet besöktes först av Kaptén Brown. Hans beskrivning av sin erfarenhet lyder på följande sätt :

“Snö hade fallit, och det var fortfarande starkt snöfall ; kölden var genomträngande. När jag steg in i baracken,

var den chock jag fick ohyggligare än ord kunna beskriva. Luften var nästan för vidrig. Alla fönstren voro stängda, det var det enda sättet att hålla varmt. Där befunno sig omkring 150 av de ömkligaste mänskliga varelser jag någonsin sett—britter, fransmän och belgier bebodde detta rum, antalet britter här var omkring 26. Männen voro utmärklade, illa klädda och över all beskrivning smutsiga och i de flesta fall sysselsatta med att döda så många löss i sina kläder de förmådde—'För att hålla antalet nere så mycket som möjligt' såsom en man uttryckte det. Den äldste underofficeren i rummet var en kompanisergeant vid Royal Scotsregementet. Då jag blev så förskräckt över det smutsiga tillstånd, i vilket männen och han själv befunno sig, förebrådde jag honom allvarligt detta och frågade honom, varför de voro så genomsmutsiga och om de hade förlorat allt sitt intresse för livet, ty så såg det ut. Han svarade, att de icke haft något tillfälle att bada efter sin ankomst. 'Hur länge har Ni varit här?' frågade jag, och svaret löd: 'Tio veckor.' Så bereddes marken för den epidemi, som snart inträffade.

Det vill synas, som om i början av februari lägermyndigheterna hade börjat frukta för att någonting av detta slag hotade, ty de skyndade att från interneringsplatser annorstädes föra en avdelning brittiska, franska och ryska militärläkare bestämda för arbete i lägret. Till denna tid hade de brittiska fångar, som insjuknat, vårdats i sina baracker av en fransk militärläkare, som anlönt till lägret tillsammans med dem. Men den 11 februari togos Major Davy och Kapten Brown, som då voro internerade i Magdeburg, från detta läger och sattes på tåget för en bestämelseort, som var okänd för dem. Denna visade sig vara Gardelegen, från vilken station de under eskort fingo

marschera till lägret, bärande sin egen utrustning. Vid sin ankomst placerades de i annexet till vaktstugan till fjärde kompaniet, ett rum som var 10 meter långt och sex meter brett och som var bestämt att under hela epidemien vara bostad för sju läkare. Senare på aftonen förenade sig med dem fyra franska fältläkare, vilka liksom de själva anlönt samma dag. En rysk fältläkare ankom till lägret samma dag. Tre andra anlände en senare dag.

Följande morgon fingo de läkare, som ankommit, befallning att samlas på lägersjukhuset för att mottaga order. Där sammanträffade de med stabsläkaren, Dr. Wenzil, och lägerkommendanten, Överste Brunner. Kommendanten ansåg tillfället lämpligt för ett tal, i vilket han underrättade fältläkarne, att om de lydde order och utförde sitt arbete utan att klaga, skulle de bliva väl behandlade och allt som var möjligt skulle göras för deras bekvämlighet, men i annat fall skulle de bliva straffade. Den sista anmärkningen underströks av det faktum, att vid denna tid läkarne, då de rörde sig inom lägret, ledsagades från plats till plats av en väpnad eskort. Efter att hava gjort detta meddelande avlägsnade sig kommendanten och lämnade åt Dr. Wenzil att anvisa åt fältläkarne deras respektiva uppgifter i lägret.

Dr. Wenzil hade förestått sjukhuset och haft om hand läkarevården i lägret. Under honom fanns en stab tyska sjukskötare och som hans assistent tjänstgjorde en ung man vid namn Boas, en tre eller fyra års medicinare. Sjukhuset hade, såsom nämnts, 200 bäddar; utrymmet var så begränsat, att det icke bort ha mera än 90. Dr. Wenzil, som tydligen kände, att någon slags ursäkt var behöflig, förklarade, att det endast var ett interimssjukhus, endast inrett och avsett för lättare fall, och att alla allvarligare

fall överflyttades till stadssjukhuset. Detta förklarade, sade han, den mycket obetydliga tillgången på medicin och förbandsartiklar, som de brittiska läkarne anmärkt. Denna tillgång omfattade ett mycket litet förråd vanlig medicin, som t. ex. 100 gr. engelskt salt samt av kina, aspirin och kalomel tre eller fyra dussin tabletter av vardera. Där funnos också ungefär ett dussin bandage, ett fång gas och linnebindor samt en mycket liten låda kirurgiska instrument. Utrustningen var i själva verket betydligt mindre, än man vanligen finner i ett sjukhem med tio bäddar eller i en verkstads medikamentsförråd. Det hela inrymdes i ett medelstort skåp.

Såsom det snart blev tydligt, hade lägermyndigheterna icke misstagit sig i sina farhågor för en överhängande epidemi. Fyra dagar efter de brittiska fältläkarnes ankomst steg sjuksiffran plötsligt. Fall kommo in till sjukhuset till ett antal av fyratio eller femtio om dagen, så att det snart blev fullt och överfullt. Ansökan gjordes då till kommandanten, att tredje kompaniet, som låg närmast sjukhuset och där det icke fanns några fångar alls, skulle förvandlas till ett annex till sjukhuset. Detta skedde och det ena barackrummet efter det andra fylldes beständigt. Fallen voro dittills i regeln milda och outpräglade till sin typ, och deras art var inte fullt klargjord, fastän den misstänktes av de brittiska fältläkarne. Mycket snart anlände dock en kommission tyska läkare—bland dem en professor från Magdeburg. Efter ett besök på mindre än en timme lämnade kommissionen lägret. Inom en halvtimme efter deras avresa var där en uppståndelse bland de tyska vaktarne. De packade tillhoppa sina tillhörigheter och beredde sig tydligen på en hastig reträtt. Inom två timmar fanns det icke en enda tysk inom lägret.

Herr Boas, som Major Davy skulle sammanträffa med för att genomgå en del fall, var frånvarande. Han syntes aldrig vidare. Varenda tysk sjukskötare hade begivit sig i väg. De sjuka voro lämnade alldeles utan tillsyn. I sjukhuset kvarstannade endast några få brittiska, franska och ryska fångar, som användes för handräckning. Fångköken stodo tomma, sedan de tyska kvinnor, som förut använts där, begivit sig av. Kort därefter fick man se tyska vakter bilda kordong på tjugo stegs avstånd från det yttersta taggtrådsstängslet och några av dem sysselsatta med att åter göra i ordning hundkojorna och sätta upp matkokarne för de hundar, som dittills använts inom lägret för att bistå dem.

Innan vakterna hade givit sig i väg, hade de öppnat dörrarna till alla kompanier, och hela fångbefolkningen strövade fritt genom lägret från det ena kompaniet till det andra njutande av nyhetens behag. Vare sig man avsett det eller icke, var den beklagliga följden av detta, att under det att fallen dittills kommit huvudsakligen från det åttonde kompaniet, blandades nu alla kompanierna fullkomligt tillsammans och epidemien blev allmän.

Bland fångarne gingo de vildaste rykten—"Revolution hade brutit ut i Berlin, tyskarne hade beordrats bort för att kväva den." Att lägret var isolerat och dess fängslade invånare lämnade åt sitt öde, gick icke upp för dem, såsom det gjorde för läkarne. Senare på eftermiddagen beordrades dessa franska ryska och engelska doktorer till det yttre taggtrådsstängslet för att sammanträffa med kommandanten. Han meddelade dem som mottagit befallningen och som infunnit sig, att lägret var i karantän; att en "sanitetsavspärrning" hade gjorts omkring det att icke någonting, av vad art och slag det vara månne, fick

passera ut och att vakterna, som voro posterade runt omkring, hade order att skjuta vemhelst som försökte att lämna det ; att han höll läkarne ansvariga för behandlingen av de sjuka, för disciplinen och den goda ordningen inom lägret och dess allmänna inre förhållanden ; att han eller en officer skulle dagligen komma till samma plats och mottaga alla de ansökningar och framställningar de hade att göra ; att en klocka skulle hängas upp utanför och att, när man ringde i den, någon skulle komma till stängslet och mottaga order.

Överste Brunners personlighet gjorde ett gynnsamt intryck på den internationella Rödakors-kommittén, liksom också, efter vad som synes, på Dr. Ohnesorg.

Det är skada, att dessa herrar icke fingo se kommandanten i enskild beröring med sina fångar. Hade de gjort det, kan man icke vara tveksam om att världen icke så länge skulle hava varit okunnig om hans olämplighet för den plats, han innehade. Ett sådant tal i ett sådant ögonblick, för att icke nämna andra tilldragelser, som omtalas i det följande, göra det tydligt, och giva en stark bekräftelse av det meddelande, som gjordes till kommittén — att han hade ett ytterst häftigt temperament och alltid var brutal mot fångarne ; att han, oavsett deras nationalitet, behandlade dem icke såsom krigsfångar utan som personer, som hade förtjänt och borde erhålla den strängaste bestraffning.

Fältläkarne måste nu taga situationen i noggrant skärskådande och uttänka sådana åtgärder, som voro möjliga, för att möta den. Det var fruktansvärt nog. Sjukhuset var överfyllt. De sjuka strömmade in i sjukhusannexet, det tredje kompaniet. Barackerna voro naturligtvis fullkomligt utan alla slags möbler och utrustning och

voro i intet avseende sjuksalar. De sjuka måste kastas var som helst, ty det fanns till en början icke tillräckligt många skötare för att räcka till för arbetet. Det fanns icke några sängar för dem; de måste ligga på sina hyvelspånssäckar. Det fanns icke några bäcken och urinflaskor, och det skick, i vilket fångarne och golven befunno sig, var obeskrifligt. Det fanns icke matmuggar eller ens några små koppar och spilkummar—ingenting annat än den stora skål, som utgjorde en del av varje mans utrustning. Ingen mjölk, inga ägg eller någon annan sjukmat fanns att tillgå. Det bestämdes, att de sjuka skulle fortsätta med precis samma förplägning, som de förut erhållit—samma soppa, samma svarta bröd, samma råa sill för varje vecka—en diet, som, enligt Major Davys ord, var "tragiskt grotesk för en person, som befann sig mitt i en akut sjukdom."

Men läkarne ryggade icke tillbaka. De genomsökte noggrant alla barackerna i lägret för att finna förbisedda eller oupptäckta fall. Fångarne hade blivit så förvirrade och demoraliserade, att det var möjligt, att en persons frånvaro eller sjukdom gick spårlöst förbi hans kamrater. Mera än en gång sände man hastigt efter våra läkare till en barack för att besöka fångar, som sades ha blivit plötsligt vansinniga. Allt vad som hänt var, att de under några dagar varit utsatta för sjukdomen, hade inte sagt något därom, och hade under tiden kommit till det stadium, då de börjat yra.

Men efter en eller ett par dagar hade man organiserat ett väl fungerande system av sjukskötare, som ofta besökte varje rum, och underofficerarne i varje rum hade fått i uppdrag att meddela varje tecken till sjukdom hos en man av deras nationalitet.

Då det tredje kompaniet blivit fullt, utrymdes hälften av det angränsande andra kompaniet och avdelades till hela sin längd och förenades med det tredje kompaniet. Detta lämnade utrymme för ytterligare 600 patienter. Därefter började Major Davy och Kapten Brown att sortera fallen. De hade ett rum för scharlakansfeber, varav en liten epidemi pågick samtidigt, ett rum för misstänkta fall, ett rum för diverse sjukdomar och en del rum avstängda och isolerade för konvalescenter, som undergingo en tids karantän.

De anordnade det så att det kom en jämn ström av de värsta fallen in på de egentliga sjukhuset, vilket stod under Major Davys uppsikt, och de upprättade en tjänstgöringslista för sjukskötare för dag- och nattjänst. Antalet briter i lägret var jämförelsevis litet, så att de sjuka bland dem utgjorde endast en ringa del av de brittiska läkarnes sjukvård. De delade med de franska doktorerna vården av franska och belgiska fall. De ryska patienterna sköttes av de fyra ryska fältläkarne, då man fann det vara en stor svårighet för de andra läkarne att sysselsätta sig med dem på grund av bristande kännedom om det ryska språket.

Dr. Wenzil var, såsom redan nämnts, den läkare, som hade haft om händer läkarevården i lägret. Det är ledsamt nog icke möjligt att fritaga honom från ansvaret för försummandet av de mest elementära sanitära försiktighetsåtgärder, för den absolut olämpliga och otillräckliga diet, som bestods patienterna, medan han ännu tjänstgjorde, för försummandet att förse med något så när tillräcklig mängd av vad som nödvändigt behövdes av medicin eller kirurgiska instrument. Men mera behöver icke sägas, ty snart efteråt föll han offer för sin egen försumlighet.

Fastän han, då han befann sig i sjukhuset, alltid hade haft tvättbara arbetrockar, under det att de andra fältläkarne icke hade några sådana, insjuknade han kort efter det att man förklarade lägret i karantän, och några dagar senare dog han, enligt vad som berättades för våra läkare, av tyfus i staden.

Det är icke alldeles säkert om han någonsin infann sig vid de dagliga sammanträffandena med kommandanten. Om han gjorde det, var det endast vid ett eller två tillfällen.

Tre eller fyra dagar efter lägrets isolering, infann sig en annan fältläkare med kommandanten. Han kom dock icke en enda gång innanför lägret. Dr. Saint-Hilaire var den äldste i rang och ålder av de franska doktorerna, och emedan han talade en smula tyska och tycktes väcka mindre fientlighet, när han nalkades kommandanten, än engelsmännen, utsågs han till talman vid dessa sammanträffanden. Flera dagar sökte han och Major Davy att få de allra nödvändigaste sakerna. De begärde, att mjölk och ägg skulle sändas för de sjukas räkning och att de skulle bliva mera rikligt försedda med medicin. De begärde, att läkarne och sjukskötarne skulle förses med arbetsrockar och gummihandskar för att minska faran för infektion. Kommandanten tycktes emellertid icke alls fästa sig härvid, och det ledde till intet resultat.

Den nye fältläkaren var lika hård. Den enda gången han någonsin vände sig till Major Davy, skedde det för att ryta till honom, för att han icke gjort riktig honnör för honom, varefter han vände sig bort utan att ens avvakta, vad Major Davy hade att säga.

Den andre fältläkaren stannade endast några få dagar tjänst. Han efterträddes av en tredje, som ganska ofta

kom till lägret, men liksom sin företrädare kom han icke en enda gång in i det. Han hade likväl mera ansvarskänsla. Några stycken vanliga bleckspannar sändes för att användas som nattstolar, och de franska fångarne gjorde trälock till dem. Sedan ankommo flera hundra järnsängar —kanske 400 till 500—så att läkarne voro i stånd att lägga de värsta fallen i sängar på deras madrasser. Det dröjde emellertid två veckor, innan några arbetsrockar eller gummihandskar utlämnades, och de gävos då endast till ett fåtal av läkarne. Denna försumlighet var utan tvivel orsaken till, att ett så stort antal läkare och sjukskötare smittades, liksom också till att så många av dem dogo.

Mjolkfrågan löstes på följande sätt: mjölk erhöles från staden genom en vänlig underofficer, som fick en liten ersättning för sitt besvär, och fältläkarne betalade själva för den. De tyska myndigheterna försågo icke lägret med någon mjölk. Det var på grund av de brittiska officerarnes ansträngningar, som också med tiden de saker erhöles, som voro alldeles outhärliga. Så snart Major Davy ankommit till lägret, skrev han hem och omtalade, vad våra soldater voro i störst behov av. Detta citerades i ett brev i "Daily Telegraf," med det resultat att i slutet av april en samling paket, adresserade till honom och innehållande tvål, föda, kläder och böcker, började anlända; Kapten Brown skrev också hem, och ett centner tvål och andra nyttiga saker ankommo i sinom tid till honom.

I slutet av mars anlände en tysk fältläkare i civila kläder till lägret. Han var en doktor Kranski, en äldre man, som tillbragt tjugotre år i Afrika, därav aderton år som praktiserande läkare i Alexandria. Han talade flytande engelska, och i påfallande motsats till sina

företrädare och till andra tyska läkare, som, efter vad man tror, vägrat att taga denna plats, hängav han sig oförtrutet åt sitt uppdrag, kom tidigt till lägret och arbetade i regeln till sent på aftonen. Dr. Kranskis uppoffring är så mycket mera anmärkningsvärd och berömvärd, som han själv hade deporterats från Egypten i början av kriget, och det är alldeles säkert, att inga av de bristfälligheter, som funnos efter hans ankomst—och de voro många—på något sätt kunde tillskrivas honom.

Han övertog uppsikten över lägret men gjorde inga ingripanden i de medicinska anordningar, som redan vidtagits. Han ägnade sig åt att förbättra de sanitära förhållandena och lämnade behandlingen av sjuka helt och hållet i de andra läkarnes händer. Han tycktes verkligen—av ren skam, menar Major Davy—sky sjukhuset och gick sällan in där. Antagligen har man dock honom att tacka för, att vid den tidpunkt, då sjukdomen hade rasat ut—olyckligtvis icke förr—ett stort badhus med hetluftsdesinfektor var färdigt till användning. Man har honom också att tacka för, att i slutet av april kittlar och grytor för att förse sjukhuset med varmt vatten anskaffades.

Men Dr. Kranski var i kommandantens händer. Han kunde icke göra allt, vad han säkerligen hade önskat göra. Före hans ankomst hade icke anmärkningsvärt mera medicin erhållits, än vad som lämnades före epidemien, och den sändes alltid i ytterligt små kvantiteter—den ena dagen några gram engelskt salt, den andra en hand full aspirin-tabletter, några gram jodtinktur, lite linne och gas o.s.v. Ricinolja tillhandahölls aldrig.

Därför blev följden, att vid den tid, då han kom, hade inträffat ett oerhört antal svåra sår, flera fall av brand,

många stora rötsår, i själva verket all slags yttre varbildning, som erfordrar täta omläggningar. Kort sagt, förbandsartiklar var vad som nödvändigast behövdes, ty många patienter måste gå ända till åtta dagar utan ombyte. Major Davy och Kapten Brown upphörde aldrig att bedja Dr. Kranski att få mera sänt, men han kunde varken erhålla medicin eller förbandsartiklar. Vägran att sända mera av båda slagen var grundad på den förevändningen, att dessa saker icke kunde i tillräcklig mängd erhållas i Tyskland, och Dr. Kranski tillade, vad beträffade förbandsartiklar, att engelsmännen voro att klandra i detta avseende, då de gjorde bomull svåråtkomlig i landet.

Det synes kommittén omöjligt, att finna något som helst rättfärdigande och försvar för den tyska administrationens uppträdande i detta fall.

Epidemien varade i ungefär fyra månader. Två återuppblossanden av sjukdomen i slutet av april och början av maj voro praktiskt taget begränsade till de franska och belgiska fångarne. Innan den hade fullständigt rasat ut, hade man behandlat öfver 2,000 fall bland omkring 11,000 fångar. De exakta siffrorna befinna sig i de tyska myndigheternas händer, men dödligheten var ungefär 15 procent av dem som angripits. Sjukdomstypen var mildare än den som härjade andra tyska läger. Endast i detta avseende var Gardelegen lyckligt.

I slutet av juni hade tyfusen rasat ut. Det var blott ett sporadiskt fall som inträffade i då och då, tredje bataljonen var nästan tom. Ungefär sex brittiska konvalescenter befunno sig fortfarande på sjukhuset, och lägret motsåg med onda aningar tyskarnes återkomst.

Det är detta faktum, som förefaller kommittén som den mest pinsamma händelsen i en dyster historia. Det som

måste slå en vanlig människa som den största brist, som kan tillskrivas de ansvariga militära eller medicinala myndigheterna—nämligen att de avsiktligt överlämnade de män, som voro anförtrodda i deras vård, åt sitt öde, när fara hotade—detta var för själva fångarne en verklig lättnad.

“När lägret förklarades i karantän,” säger Kapten Brown, “tror jag icke att det fanns en enda fånge som icke kände sig glad. Vi voro alla tacksamma, att de tyska officerarne, underofficerarne och manskapet befunno sig utanför taggtrådstängslet. Alla fångarne voro uttröttade av det ständiga översitteriet . . . De brittiska soldaterna hade utan tvivel blivit mer hänsynslöst behandlade än våra allierade, och ryssarne behandlades en hel del värre än belgierna och fransmännen.”

Det var därför icke det, att tyskarne övergävo sin post, som gjorde våra män modfälda och förbittrade. Det var någonting annat.

“Om kommandanten någon enda gång,” säger Major Davy, “hade uttryckt sin ledsnad, eller om han bara hade visat någon sympati eller intresse i saken, skulle situationen varit lättare att uthärda. Men hela tiden intog han en hållning av ligkiltighet eller fientlighet, som kunde göra en galen.”

Ett enda exempel är tillräckligt. Läkarne uppmuntrade de bland fångarne, som voro friska, att ta del i friluftsidrott. Fotbollar, som gjorts av trasor, började komma till synes. Sedan kommo en eller ett par fotbollar från England och matcher anordnades, belgier mot briter osv. Kommandanten gav order, att fotboll var förbjudet vid strängt straff. Samma dag tog man upp boxning och brottningskamp, men fjorton dagar senare lät Överste Brunner

skicka efter Major Davy och förebrådde honom skarpt, för att han tillåtit dessa saker och gav order, att de genast skulle upphöra.

En av kommandantens order blev icke åttlydd. Då lägret åter blev bragt i ordning, sedan vakten givit sig av, sorterade Major Davy ut britterna, och när deras antal tillät det, förlade han dem i rum för sig själva med sina egna underofficerare såsom befäl. Då Överste Brunner hört talas om detta, gav han order till de franska kompaniadjutanterna, att britterna skulle vara kringspridda som förut. Ordern ignorerades.

Dock voro de tyska myndigheterna känsliga för omdömen från utlandet. Ett märkligt exempel må anföras. Dr. Ohnesorg vid den amerikanska legationen i Berlin besökte lägret i april, men på grund av den härjande farsoten kunde han icke komma in i detsamma. Major Davy låg vid denna tidpunkt sjuk i tyfus och fick icke se honom, men Kapten Brown talade vid honom i närvaro av kommandanten och en underofficer. Under loppet av ett samtal angående födan förvånade Dr. Ohnesorg Kapten Brown genom att säga att han sett flera fårkroppar utanför köket till andra bataljonen. Kapten Brown, som aldrig förut sett kött föras in i lägret gick, sedan Dr. Ohnesorg avlägsnat sig, för att göra förfrågningar, men fann endast, att köttet aldrig kommit in i lägret. Det hade tagits tillbaka, sedan målet med dess utställning vunnits, och Dr. Ohnesorg, vars besök var väntat, hade fått ett vederbörligt och gynnsamt intryck.

Epidemien gav också tillfälle till slående exempel på osjälvvisk uppoffring. Det fanns tio franska romersk-katolska präster som fångar i lägret. De levde tillsammans i vaktstugan till andra kompaniet. De deltog alla frivil-

ligt i arbetet bland de sjuka, och de hade uppsikten över rum i sjukhusannexen och sjuksalar på lasarettet. De voro synnerligen lämpliga och läraktiga män, och deras absoluta saknad av fruktan och deras osjälviska uppoffring kunna icke nog prisas. Åtta av de tio ådrogo sig sjukdomen och fem av dem dogo.

Och de soldater, som frivilligt gävo sin tjänst som sjukskötare, voro lika hjältemodiga. Prästernas exempel behövdes icke för att inspirera dessa män. Bland briter och fransmän likaväl som bland ryssar var det aldrig brist på sjukvårdare, sedan man en gång fått klart för sig behovet därav. Läkarne valde huvudsakligen ogifta män till vårdare och senare dem som tillfrisknat från febern. Det fanns inga arbetskläder eller rockar för dem och, det arbete, de frivilligt åtog sig, förde med sig praktisk visshet om att de skulle bliva angripna av sjukdomen. I själva verket blevo alla de av dem smittade, som bestämts för att sköta och tvätta patienternas kläder och filter. Tjugotvå av dessa vårdare voro briter; med två undantag voro alla öövade. Tjugo av dem angrepos av sjukdomen; tio av dem dogo. Kommittén hoppas, att senare bliva i stånd att lämna en fullständig förteckning på dessa män. Den har lyckan att kunna nämna tretton av dem nu.

11163. Vicekorpral Lloyd Simpson, 4 Battalion Royal Fusiliers (nu i sjukvårdstjänst).

11151. Soldat William Bristow, 4 Battalion Royal Fusiliers (nu i sjukvårdstjänst).

9111. Soldat F. Goulder, 1 Royal Scots Fusiliers.

14523. Korpral W. Boudman, 4 Royal Fusiliers.

12927. Vicekorpral W. Batt, 4 Royal Fusiliers.

11121. Soldat William Clark, 4 Royal Fusiliers.

1882. Soldat Dolton, 6 Special Reserve Battalion, Royal Fusiliers (anställd vid 4 bataljonerna).

7236. Soldat W. Manser, 1 Scots Guards.

10266. Soldat S. Kellet, 2 West Riding Regiment.

9052. Korpral George Neill, 2 West Riding Regiment.

9219. Korpral F. Brashaw, 1 Battalion Cheshire Regiment.

10561. Soldat James Gooderham, 2 West Riding Regiment.

(?) Soldat John Roberts, 3 Special Reserve Battalion, West Riding Regiment.

Inom läkarestaben åstadkom febern stor manspillan. Första veckan i maj insjuknade en fransk fältläkare, Dr. Brésard, i tyfus. Sedan i snabb följd Doktorerna Laval (fransman), Wassilief, Kreistler och Schafita (ryssar). Major Davy blev smittad den 25 mars och måste lägga sig till sängs två dagar senare. Den andra veckan i april voro fem av de sju fältläkare, som bodde i de brittiska läkarnes barack, samtidigt angripna. De fältläkare, som innehade den andra vaktstugan, hade det icke bättre. Av de sexton läkarna i lägret ådrogo tolv sig sjukdomen och två dogo.

När epidemien hade fortgått en tid, och endast två franska och Kaptén Brown dittills hade undgått smitta, fördes Kaptén Scott-Williams jämte fyra franska läkare till lägret. Vid denna tidpunkt hade sjukdomen börjat gå tillbaka, men det fanns ännu mycket arbete att uträtta.

Major Davy och Kaptén Brown betyga Kaptén Scott-Williams utmärkta arbete bland de engelsmän, vilkas vård han övertog. När dessa båda läkare den 27 juni lämnade lägret, fick Kaptén Scott-Williams icke tillåtelse att av-

lägsna sig, utan han hade därefter om hand hela vården av alla engelsmännen.

Våra fältläkare tala med entusiasm om det utmärkta arbete, som utfördes av deras franska kolleger. Dr. Saint-Hilaire var särskilt hjälpsam, en ypperlig organisatör, full av idéer och aldrig modlös. "Varenda en i lägret," säger Major Davy, "kommer alltid att stå i stor tack-samhetsskuld till honom."

Om Kapten Brown talar Major Davy med de högsta lovord. Hans jämna, glada lynne, hans kloka omdöme, hans praktiska förstånd och hans ihärdighet voro just vad som behövdes. Mot slutet råkade också han ut för någonting, som antagligen var atypisk tyfus.

Värdet av Major Davys arbete kan icke överskattas. Han låg ständigt i, till dess att han ådrog sig den sjukdom, för vars bekämpande han gjort så mycket. Hans arbete och hans föredöme stodo över allt beröm.

Kommittén har icke ansett det vara nödvändigt att i denna rapport syssla med anordningarna för tillförseln till lägret under karantänsperioden av sådana saker som levererades, och icke heller med den åtskillnad i behandlingen som engelsmännen, i motsats till andra fångar och läkare, i lägret fingo undergå från den tyska vakten. Sådana saker synas kommittén vara allenast av mekaniskt och tillfälligt intresse, och det är icke nödvändigt att vidare syssla med dem.

I början av denna rapport vågade kommittén uttrycka den förmodan, att mycket av vad som hände i Gardelegen under epidemien var typiskt för den tyska internerings-administrationen. Kommitténs rapport torde, enligt dess mening, hava ådagalagt den slående parallellen mellan vad som tilldrog sig här och i Wittenberg, varom kommittén

redan förut avlämnat rapport. Många liknande drag kan man också finna i administrationen av lägret i Langensalza under en liknande epidemi. Vad som kunde göras och vad som gjordes av en mera upplyst och välvillig administration under en liknande kris, kan man se av de erfarenheter, som gjordes av fångarne i Göttingen. Detta läger var likväl ett glänsande undantag. Det fanns inte ett enda spår av att mänskligt behandlingssätt stått i kurs i Gardelegen under de fruktansvärda dagarna för dess hemsökelse.

Denna hemsökelse var dock icke uteslutande en förlust. Den gav tillfälle att visa en osjälvisk hängivenhet för plikten och en hjältemodig självupppoffring, som man får hoppas skall ihågkommas och värderas länge efter det att den kallsinnighet och feghet, som framkallade dem, barmhärtigt sänkts i glömska.

För Regeringens kommitté angående fiendens behandling
av brittiska krigsfångar

ROBERT YOUNGER
Ordförande.

Den 13 september 1916.

N.B.—Det förljudes, att sedan någon tid tillbaka inga brittiska krigsfångar äro internerade i Gardelegen.

